

ספר חסידים סימן אלף קעא

כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' (דברים כ"א ח') אמרו ראויה כפרה זו שתכפר אף על יוצאי מצרים, כלומר על כל המתים שיצאו ממצרים. ואיך יכול המעשה לכפר על מי שלא עשאה בחייו? והלא חטאת שמתו בעלי' למיתה אזלא, שאין כפרה לאחר מיתה כי בחבלי מות האדם נתכפרו לו עונותיו.

אלא כך אמר הקדוש ברוך הוא ברא מזכי אבא¹ כגון שהאב חוטא, ונותן את בנו ללמוד תורה ומעשים טובים הואיל וע"י האב זכה הבן, ברא מזכה אבא. ואם האבות צוו לבנים לעשות דברים לאחר מותן הרי כשעשו הבנים כאלו יעשו האבות.

ומכאן תקנו שנודרין צדקה שייטב לאותן שכבר מתו. ומצינו שהמתים מתפללין על הבנים שנאמר (שמות ט"ז י"ד) ותעל שכבת הטל פילול שכיבת שוכבי קבר². וכן מועיל למתים שהחיים מתפללים עליהם או צדקה שנותנים עליהם. וצדקה תציל ממות (משלי י"א ד') ממות שבזה העולם וממות שלעתיד. שהרי שמואל ביקש על לוי בברכות וכ"ש אם נותנים צדקה בשבילו כי מה לי תפלה מה לי צדקה. ודוקא בעוה"ז יכול להטיב לנפש המת ואם שתק בעוה"ז ולא ביקש גם לא יבקש לעתיד ואם ביקש בעוה"ז מטיבין למת. ור' מאיר אמר כשאמות אעלה עשן מקברו דאחר ור' יוחנן אמר אקחנו מגיהנם ולמה לא יכלו לעשות כן בחייהם כי רבו פשעיו של אחר אם לא שר' מאיר בכח עשה וכן ר' יוחנן לאחר מותם שהשוער נדחה מפניהם ולא היו יכולים לעשות בחייהם בבקשה. והמתים מתווכחין בבית דין של מעלה והצדיקים עושים ביניהם שלום ופעמים שלא ימחול עד שמקבל עליו להעשות שום דבר צער לזרעו.

ספר חסידים סימן קע

מעשה בחסיד אחד שהיה נודר בשביל הנשמות בשביל קרוביו ואח"כ נודר הכל בסתם בשביל כל הנשמות. אמרו לו למה אתה עושה כן? וא"ל מפני שיש מהן שאני נהנה בזכותו ולא אהי' כפוי טובה. ועוד הן כמו כן בשבילם ייטיב לי.

וא"ת הרי חטאת שמתו בעלי' מתה מפני כי קרבן חטאת להגן מן היסורים, וכבר מת. ועוד, מיתה מכפרת. אבל צדקה שנותנין דומה לעגלה ערופה שאמרו ראוי כפרה זו לכפר על יוצאי מצרים למפרע. ועוד אם יאמר אדם מה מועיל לאחר מיתה אם הבן רשע הרי האב יוכל לפדותו בצדקה ואומר (תהלים מ"ט ח') אח לא פדה יפדה איש. אלא לפי

1. מסכת סנהדרין דף קד עמוד א: ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב (דברים לב) ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו.

2. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח – מסכתא דויסע פרשה ג: ר' אלעזר המודעי אומר ותעל שכבת הטל – עלה פלול תפלתן של אבותינו שהיו שכובים כטל על פני הארץ.

שמצינו שאם נדר להביא עולה הבן מביאה לאחר מיתתו ולפי שכל מה שמצינו בעולה מצינו בצדקה זו באה בנדר ונדבה וזו באה בנדר ונדבה אף על פי שאינו ראי' לגמרי כי הבן אינו יכול להביא עולה שלא הקדיש האב...

שו"ת יחוה דעת חלק ו סימן ס

...ויש לציין מה שכתב הגאון רבי יוסף יוזפא בספר יוסף אומץ (עמוד שלא) שתיקון אמירת קדיש וברכו בלבד, זהו רק לעמי הארץ, אבל לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל התפלה והקדישים. ואם הבן מחדש חידושי תורה אין ערך גדול יותר מהכבוד שזוכה אביו בישיבה של מעלה. ולכן כל אב על אב ואם ירבה כל מה שאפשר בלימוד התורה. ע"ש.

וכן כתב בספר יסוד ושורש העבודה (בצוואה שבסוף הספר), ובשו"ת בית רידב"ז (בצוואה שבסוף הספר). ואכמ"ל.

ברית עולם (חיד"א) לספר חסידים סימן קע

צדקה שנותנין דומה לעגלה ערופה וכו' אני הדל בימי נעורי עמדתי בענין זה בדברי רבינו הרוקח והרב שבלי הלקט והמרדכי והאחרונים בספרי הקטן שער יוסף דף נ"ד ע"ש ומשם בארה ודוק בדברי רבינו ז"ל. והבט ימין וראה שני מעשיות שהביא רבינו מגוי וישראל אחר שמתו כמה היו מצטערים על הגזל ונתחננו להשיב גזלה ואשר יש לו לב ימהר לשוב ואון בידו ירחיקהו וישוב אל ה' וירחמהו.

ספר הרוקח הלכות יום הכיפורים סימן ריח

ופוסקין צדקה עבור אבותיו ונשמות קרוביו, לפי שסומך בסוף ואתה תצוה הכפורים אחת בשנה יכפר ונתנו איש כופר נפשו לה'.

ספר חסידים סימן תריא

הרי כתיב (משלי י"א ד') לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות שתי פעמים כתיב במשלי זה הפסוק (שם י' ב') שאם עשה צדקה ומשפט, והשני אם לא עשה צדקה אלא אמר לאחרים שיעשו כי אין לו במה ליתן צדקה ואמר לאחרים תנו צדקה הרי לכך שני פעמים במשלי זה הפסוק.

ועוד הנותן והניתן בשבילו בעוה"ז ולעתיד לא יועיל הון ביום עברה למחטיא שמנע אחרים מליתן ומלעשות.

ואם לא למד ולא עשה, שלא זכה במצות ובמעשים טובים, אם לא נתן בחייו או לא נתן ממונו בחייו ביד נאמן לתת לאחר מותו – אילו היו אחרים נותנים בשבילו בית מלא זהב בשביל המת לא יועיל 'זה זוכה וזה נהנה' אינו מועיל. כי אלו היה כן מה הפסיד הרשע

הרי נהנה בעוה"ז ולעתיד יורש ג"ע בטורח של זה. אם זכה וכמו כן עשה עבירה יכול החי בשבילו להתענות או להתפלל שימעטו פורענותו כנגד מה שהחי מקבל פורעניות וצדקה למעט פורעניות או להרבות פורענותו כנגד עבירות. אם לאחר מיתה יכול לומר אני מקבל עלי שום צער כדי להוציאו. זה דוקא אם זכה וחטא אבל אם לא זכה לא יועיל, הרי ר' מאיר התפלל בשביל אחר להכניסו בגיהנם כדי שישארו לו זכיותיו ויאכל לעתיד לבא, ור' יוחנן הוציאו מן הפורעניות. ואפשר שקבל ר' יוחנן שום עינוי או עשה צדקה שיהא שקול כנגד הרעות. וכן שמואל שהכניס את לוי.

וכן ר' שמעון בן יוחאי שרצה לפטור את העולם מן הדין מפני שכך אמר ראיתי בני עליה והם מועטים אם שנים הם אני ובני הם, ואמר כך אני עשיתי זכיות הרבה וקבלתי צער וענוים הרבה במערה ולא בשביל עונותי הרי ענויים שלא כדין קבלתי ואותם הייתי שוקל כנגד עינוי שראוי לבא לרשעים על עונותיהם, ובזה הייתי פוטרם מן הדין מיום הדין. ואם יש להם זכות בזה לא יפסידו ואם זכות אין להם ג"ע אין להם, אף על פי שפוטרין כי לא יתכן לתת עוה"ב למי שלא עמל בו.

וכתיב (ירמי' ח' א') ויוציאו [את] עצמות מלכי יהודה, וחזקי' גירר עצמות אביו להיות לו כפרה לפי שכתוב (יחזקאל ל"ב כ"ז) ותהי עונותם על עצמותם ולכך מועיל צדקה אחר מיתה וכתיב (ויקרא כ"ו מ') והתודו את עונם ואת עון אבותם וכתיב (תהלים ק"ט י"ד) יזכר עון אבותיו [אל ה'] וחטאת אמו אל תמח.

רבינו בחיי דברים פתיחה לפרשה כי תבוא

"כִּפְדֵּ אֶת ה' מֵהוֹנָה וּמֵרַאשִׁית כָּל תְּבוּאָתְךָ, וְיִמְלְאוּ אֶסְמֶיךָ שְׂבַע וְתִירוּשׁ יִקְבֶּיךָ יִפְרוּצוּ." (משלי ג, ט - י).

שלמה המלך ע"ה הזהיר אותנו בכאן על מדת הבטחון, ובא להודיע שיכבד האדם מהונו להקב"ה, ולא תרע עינו בו כי יפזר ויתן לאביונים, אבל יבטח בשי"ת כי בגלל הדבר הזה יברכהו בכל מעשה ידיו, ואין לו לחשוב שבסבת הפזור הזה יחסר הונו, כי כן אמר שלמה: (משלי כח, כז) "נותן לרש אין מחסור", אך יש לו להאמין באמת כי ה' יתעלה יוסיף עליו, כי כן אמר: (משלי יא, כד) "יש מפזר ונוסף עוד", ועוד אמר: (משלי י, ב) "לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות". יאמר: כי יתרון ההון המקובץ מן הגזל והחמס לא יועיל, והחסרון שיחסר לצדקה יועיל לו כי תצילנו מן המות, וזהו שאמרו ז"ל: (כתובות סו ב) מלח ממון חסר, ואמרי לה חסד.

וכיון שכן ראוי לו לאדם שיחסר מממונו לכל דבר מצוה וקנייני המעלות, ובפרט במצות הצדקה, כי הנותן צדקה לעני להקב"ה נותנה, וכן הנותן להקב"ה משלו הוא נותן לו, וכן אמר דוד ע"ה: (דברי הימים - א כט, יד) "כי ממך הכל ומידך נתנו לך", ועל כן אמר שלמה בכאן: כבד את ה' מהונך. ולשון "הון" כולל כל מיני הספוק שאוצרים באוצרות, והוא מלשון: (תהלים קיט, יד) "כעל כל הון", (משלי ל, טז)...

תוספות מסכת סוטה דף י עמוד ב ד"ה דאייתיה לעלמא דאתי

ואי קשיא הא אמרו בחלק (סנהדרין דף קד.) ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק את עשו אבל הבן מציל את האב כגון יאשיהו שלא מנו את אמון וי"ל משום דאבשלום נטל את שלו בעולם הזה שנהרג במיתה משונה הועילה לו תפלת אביו דומיא דיהויקים דאמר התם שהיה כתוב על גולגלתו זאת ועוד אחרת ונפרע ממנו לאחר מיתה לא מנו אותו ועוד אבשלום לא עבד עבודת כוכבים א"נ מצי למימר הא דאמר "אבא לא מזכי ברא" היינו משום כבוד האב אין מונעין מלמנותו עם רשעים בלא תפלה, אבל תפלה מועלת, ודוד התפלל על אבשלום.

שו"ת רב פעלים חלק ד - אורח חיים סימן ז

וראיתי להרב מהרח"פ ז"ל בספ' חיים בי"ד סי' קי"ד שכתב מה שנהגו בעירנו אזמיר ובכמה עיירות שנותנים קדיש בתרא להרב מורה צדק שבעיר, שמעתי מפי קדוש מ"ר הרב הגדול מ"ז אור הירח ז"ל שהיה אומר כי יען אמירת הקדיש היא להגן על הנפש המת להצילו מן גיהנם והרי יש כמה מתים שבישראל שלא זכו לבנים שיאמרו קדיש עליו, ולכן תיקנו שיאמר הרב מורה צדק קדיש והוא מגין לכל נפשות מת שמתו שאין להם מי שיאמר קדיש בעדם זת"ד עכ"ל ע"ש.

הנה מוכח דיש תועלת בקדיש למת אפילו ע"י איש זר שאינו קרובו, ועל כן יפה הוא עושה זה השואל להשכיר אחד יר"ש שיאמר בכל יום קדישים בעבור נפש בתו. אך כבר ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בס' הכוונות כי עיקר הקדיש שיש בו תועלת למת הוא קדיש בתרא שאומרים אחר פטום הקטורת קודם עלינו לשבח. לכן טוב שזה האיש שאומר קדיש שיאמר קודם זה הקדיש בזה"ל "הריני מוכן לומר עתה קדיש וברכו כתקנת חז"ל שתיקנו לאומרו אחר קריאת פטום הקטורת קודם אמירת עלינו לשבח והריני מכוין באמירת הקדיש זה לתועלת נפש פב"פ לעורר הרחמים למנוחת נפשה ורוחה ונשמתה במנוחות שאננות בגן עדן" כל זה הנוסח יאמר קודם תנא דבי אליהו ואח"כ יאמר תנא דבי אליהו ויאמר הקדיש.

גם עוד בכל יום אחר כל הקדישים בסוף היום יאמר בקשה זו "יהירמ"י או"א שתחוס ותחמול ותרחם ברוב רחמין וחסדיך על נפש רוח ונשמה של פב"פ ולמען הקדישים שאמרתי אני עבדך ביום הזה תבטל כל המקטרגים והמשטינים ויעמדו מליצי יושר להליץ טוב על נפשה רוחה ונשמתה ותלוה אליהם השלום וישכנו במנוחת שלום השקט ובטח ותגביר חסדיך על מדת הדין ויתמתקו הגבורות הקשות על ידי פלא העליון שהוא חסדים גדולים ורחמים גמורים. יהיו לרצון וכו'."